

NATUR

**10 filosofiske aktiviteter der kan anvendes i forbindelse med naturforløbet
for de ældste børnehavebørn:**

*Jægerstenalderen –
De første menneskers liv i og af naturen*

Introduktion

Materialet består af 10 filosofiske aktiviteter, der handler om temaet **natur**. Alle aktiviteter relaterer sig til naturforløbet "Jægerstenalderen – De første menneskers liv i og af naturen."

I materialet arbejdes der med en filosofisk tilgang. Det betyder, at der lægges vægt på børns undren og refleksion og deres egne undersøgelser af forskellige, filosofiske spørgsmål. I alle aktiviteter lægges der vægt på fænomener og spørgsmål, som dukker op i tilknytning til naturforløbet i UDFORSK. Det betyder, at de forskellige øvelser, billeder og aktiviteter, som præsenteres i materialet, alle lægger op til, at børnene skal undersøge og reflektere filosofisk over naturen.

Hvad er filosofi med børn?

Filosofi med børn er betegnelsen for en pædagogisk praksis, hvor børn *filosoferer*. Der er tale om et særligt indhold og en særlig form eller tilgang. Indholdet er det, som der filosoferes over, mens formen udgør måden, hvorpå der filosoferes – herunder også den tilgang og de materialer, som understøtter, at der filosoferes.

Indholdet – hvad kan man filosofere over?

Når man filosoferer, undersøger man de fænomener og spørgsmål, som filosoffer gennem århundreder har været optaget af. Det kan handle om det gode liv, natur, retfærdighed, viden, tid, kærlighed, håb, frihed osv. Disse fænomener optræder i vores liv uanset hvem vi er, hvor vi lever eller hvad vi beskæftiger os med.

Det særlige ved disse fænomener og de filosofiske spørgsmål er, at uanset hvor meget vi filosoferer, vil vi aldrig finde frem til kun ét svar. Svarene findes i vores tanker og afhænger af vores erfaringer, værdier, normer og perspektiver på tilværelsen.

Filosofi med børn handler om at skabe en pædagogisk praksis, hvor børn gennem filosofisk tænkning får mulighed for at svare på de filosofiske spørgsmål. At tænke filosofisk kræver, at man tænker alment. Det betyder, at børnenes svar ikke kun skal være konkrete og beskrivende, men også skal være almene og abstrakte. Hvis et barn fx skal svare på, hvad det gode liv er, vil det altså ikke være nok hvis barnet siger, at det gode liv er at have en sød sovebamse. Det almene, filosofiske svar kunne – på baggrund af de konkrete erfaringer – være, hvis barnet sagde, at venskaber eller det at opleve tryghed er vigtigt for at leve et godt liv. Ved at sætte ord på nogle almene aspekter bliver samtalen relevant og vedkommende for alle, herunder også for de børn, der ikke har en sovebamse.

Selvom der ikke findes eksakte svar på de filosofiske spørgsmål, bygger filosofi på den betragtning, at vi som mennesker søger efter svar. Filosofi kommer af det græske ord *philosophia*, som betyder kærlighed til visdom eller indsigt, og netop dette betyder, at vi i filosofien stræber efter at finde svar. Selvom jeg ikke kan *vide*, hvad det gode liv er eller om naturen er smuk, så kan jeg stadig undre mig og filosofere over disse spørgsmål – og gennem mine filosofiske tanker måske nærme mig et svar.

En åben tilgang

For at børn kan filosofere og undersøge deres omverden gennem tænkning, må man i en pædagogisk sammenhæng skabe rammer for dette. Det sker i en praksis, hvor børn får lov at tænke frit og bruge deres fantasi.

For at skabe en sådan praksis, må man som voksen møde børnene med en fordomsfri og åben tilgang. Det betyder, at man ikke på forhånd må have forventninger om *bestemte* svar, men at man derimod er åben for, at børnenes forskellige tanker kan træde frem.

Selvom man skaber rum for, at børn kan sætte ord på deres tanker og også eksperimentere med forskellige tanker, betyder det ikke, at alle svar er *lige* gode. Tværtimod er det vigtigt, at børnene også kan begrunde deres tanker og at de dermed tager de filosofiske spørgsmål alvorligt. Ved at begrunde og sætte ord på tankerne, skærpes børnenes tænkning og samtalen får flere nuancer og mere dybde.

I filosofi med børn er det vigtigt at kunne stille *filosofiske spørgsmål*. Med dette menes, at man i formuleringen af spørgsmål netop åbner for alle tænkelige svar, og at spørgsmålene ikke rummer skjulte hensigter eller værdidomme. Det vigtige er netop ikke at finde frem til et eksakt svar, men at undersøge forskellige svar og dermed få indsigt i det fænomen eller tema, som er udgangspunktet.

Filosofiske spørgsmål

Nedenfor ses en række eksempler på spørgsmål, hvoraf nogle er filosofiske, mens andre har indlejret værdidomme eller ønsker om bestemte svar – og dermed ikke er filosofiske.

Hvorfor er det godt at spise sund mad?

Spørgsmålet rummer en forestilling om, at det ER godt at spise sundt og er dermed ikke et åbent, filosofisk spørgsmål.

Er det godt at spise sund mad?

Dette er et filosofisk spørgsmål, da det ikke har indlejret en særlig værdi.

Kan en hund løbe hurtigere end et pindsvin?

Spørgsmålet lægger op til et bestemt svar, som kan findes ved en empirisk undersøgelse og er dermed ikke et åbent, filosofisk spørgsmål.

Hvad adskiller en hund fra et pindsvin?

Dette kan være et filosofisk spørgsmål, da det lægger op til mange typer svar, fx svar, der handler om børnenes egne værdier og vurderinger (måske er en hund sødere end et pindsvin).

Nogle filosofiske spørgsmål fører til et ja/nej-svar. Her skal den filosofiske samtale fortsætte med en uddybning af svaret. Fx:

Er det godt at være rig?

Svar: Ja / Nej

Opfølgende spørgsmål: Hvorfor er det godt at være rig? / Hvorfor er det ikke godt at være rig?

En fælles samtale

Når man filosoferer med børn, er det en pointe, at børnene møder hinandens tanker og herigennem bliver både inspireret og udfordret. Dette kan ske i en filosofisk samtale, hvor børnene ikke bare taler med den voksne, men også taler med hinanden. Herved oplever de, at spørgsmålene kan have flere svar og at de netop i fællesskab kan komme nærmere nogle gode svar, også selvom målet ikke er at blive enige.

I den filosofiske samtale må den voksne sikre, at børnene holder sig til sagen. Det betyder, at den voksne må samle op undervejs og ofte gentage de filosofiske spørgsmål, så børnene kan fastholde opmærksomheden på disse. Det er vigtigt, at børnene lytter til hinandens svar og tænker sammen, dvs. tænker videre og prøver at forstå og forfølge hinandens tanker. Dette kan understøttes ved, at man som voksen gentager og følger op med spørgsmål. Man kan fx spørge på følgende måder:

- Hvad tænker du om det, som Valdemar siger?
- Er du enig i det?
- Kan man se det på andre måder?
osv.

Ved at lytte til hinandens svar, kan børnene tænke sammen og supplere og udvide samtalen. Derved undgår man, at samtalen bevæger sig i alle mulige retninger styret af fx børnenes associationer. Forudsætningen for, at børnene kan holde sig til sagen er, at de lytter til hinanden og tager hinandens udsagn alvorligt. Her kan det ofte være en hjælp at inddrage forskellige materialer og øvelser, fordi disse rammesætter og inspirerer til en struktureret arbejdsgang. I kataloget her findes de materialer og øvelser, som Rum for Undren har udarbejdet til brug i forbindelse med naturforløbet "Jægerstenalderen – De første menneskers liv i og af naturen."

Syv gode råd

Rum for Undren har tidligere udarbejdet *Syv gode råd*, der kan bruges i enhver sammenhæng, hvor man ønsker at filosofere med børn. Disse råd er gengivet herunder. Ønsker man at fordybe sig endnu mere i filosofi med børn, kan man evt. læse blogindlægget *Filosofi med børn – introduktion* (se litteratur).

1 RAMMEN

Sørg for, at der er god tid til at børnene kan tænke og tale sammen. Det kræver tid til fordybelse, når filosofiske spørgsmål undersøges.

2 STIL ÅBNE SPØRGSMÅL

At stille åbne spørgsmål betyder, at man stiller spørgsmål, som man ikke selv kender svaret på og som man heller ikke ønsker bestemte svar på. I den filosofiske samtale er den voksne uvidende og fordomsfri.

3 LYT OG VÆR ÅBEN

Det er vigtigt at være lyttende, åben og undersøgende i forhold til de svar, som børnene kommer med. Børnenes svar afspejler deres erfaringer, som skal tages alvorligt.

4 FÅ BØRNENE TIL AT TÆNKE MERE

Den filosofiske samtale handler om at tænke sammen og i fællesskab finde svar på de filosofiske spørgsmål. Samtalen holdes i gang ved at børnene uddyber, argumenterer, begrundes og giver eksempler. Det er vigtigt, at børnene ikke kun udfolder konkrete erfaringer, men også sætter ord på almene perspektiver.

5 OPSUMMÉR

Målet for den filosofiske samtale er ikke at nå frem til et endegyldigt svar, men derimod at undersøge forskellige nuancer og perspektiver, for derved at opnå større indsigt. Som voksen er det vigtigt at kunne opsummere undervejs, så samtalen bliver på sporet.

6 INDDRAG MATERIALER

At filosofere handler om at tænke og sætte ord på sine tanker. Forskellige former for samtalekort, billedkort, kunstværker, genstande og øvelser kan hjælpe med at bringe flere perspektiver i spil og samtidig skabe et fælles visuelt fokus.

7 ANDRE UNDERSØGELSESFORMER

De filosofiske tanker kan ofte hjælpes på vej ved at inddrage andre undersøgelsesformer. Her kan forskellige kunstneriske arbejdsformer fungere som en måde at undersøge filosofiske spørgsmål på.

Litteratur og inspiration

Der findes mange fagbøger og artikler, der handler om filosofi med børn, herunder også filosofi med børn i børnehaven. Nedenfor ses nogle af disse.

- Børresen, Beate og Malmhøster, Bo (2008): *Filosofere i barnehagen*. Fagbokforlaget.
- Korsgaard, Sanni Maria P. (2018): *Kan man være venner med en løve? Om et filosofiprojekt med udgangspunkt i Rum for Undren's materiale*. BØRNS hverdag, Nr. 8, december. Web: https://www.rumforundren.dk/wp-content/uploads/2025/03/BOeRNS-hverdag_Kan-man-vaere-venner-med-en-loeve.pdf
- Nabe-Nielsen, Louise (2019): *Filosofi i skolen. Undervisningens rum for undren*. Hans Reitzel.
- Nabe-Nielsen, Louise (2021): *Filosofi med børn – introduktion*. Bloggen Tankestreger. Web: <https://www.rumforundren.dk/filosofi-med-boern-introduktion/>
- Olsholt, Øyvind og Schjelderup, Ariane B. (2013): *Filosofi og etikk i barnehagen*. Cappelen Damm Akademisk.
- Olsholt, Øyvind, Lahaise, Maaïke og Schjelderup, Ariane (2010): *Filosofiske samtaler i barnehagen. Å ta barns tenkning på alvor*. Kommuneforlaget.
- Sollid, Anita Merethe Ribe (2022): *Bli med på filosofi i barnehagen!* Fagbokforlaget.
- Stanley, Sara (2012): *Why think? Philosophical play from 3-11*. Bloomsbury Publishing.
- Toft, Jonna (2019): *Hvor kommer vejret fra? Tema: filosofi i børnehøjde*. Fagbladet FOA, Nr. 02. Web: https://www.rumforundren.dk/wp-content/uploads/2025/03/Fagbladet-FOA_Hvor-kommer-vejret-fra.pdf

Oversigt over materialet

1 Tankekort (4 forskellige)

- **Hulen**

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Det naturlige i naturen og grænserne mellem natur og kultur.

Filosofisk spørgsmål:

- Hvad er natur?
- Kan menneskeskabte ting høre hjemme i naturen?

- **En død fugl**

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Naturens kredsløb og det barske i naturen.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvad er det naturlige i naturen?
- Er mennesker en del af naturen?

- **Tidsmaskinen**

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Ved at rejse i tid kan man vende tilbage til fx stenalderen, hvor mennesket havde et andet forhold til naturen end i dag.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvordan forandrer menneske og natur sig, når tiden går?
- Kan man ændre på menneskets forhold til naturen ved at rejse i tid – eller forestille sig, at man rejser i tid?

- **I haven**

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Naturen har værdi for både mennesker og dyr og for naturen selv, men mennesker kan også have værdi for naturen.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvad har værdi i naturen?
- Har naturen størst værdi, hvis den er brugbar for mennesker?
- Kan mennesker være nyttige for naturen?

2 Natur eller menneske?

Type: Filosofisk øvelse med brug af natur-menneske-linje og naturmaterialer.

Fokus: Noget kommer fra naturen og noget skabes af mennesker – og ofte er natur og mennesker tæt forbundne.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvad skabes af naturen?
- Hvad skabes af mennesker?

3 Naturens værdi

Type: Filosofisk øvelse med brug af værdilinje og billedkort.

Fokus: Vurdering af hvilken værdi af dyr og planter har samt hvilke kriterier, mennesker vurderer ud fra.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvad giver dyr og planter værdi?
- Har noget værdi fordi det er nyttigt, brugbart, smukt osv.?

4 Er naturen levende?

Type: Filosofisk øvelse med brug af cirkler som ramme om øvelsens kategorier samt naturmaterialer mm.

Fokus: Naturen som enten levende eller ikke-levende.

Filosofiske spørgsmål:

- Er naturen levende?
- Hvad gør naturen levende og ikke-levende?

5 Undrekort (4 forskellige)

• Myreliv

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Mødet med det ikkeeksisterende i naturen. Størrelsesforhold i naturen.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvad er naturlige størrelser på dyr?
- Hvad sker der, hvis alt ændrer størrelse?

• Babytræet

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Mødet med det ikkeeksisterende i naturen. Om det, der gror på træer.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvad kan gro på træer?
- Hvad sker der, hvis alt vokser som planter?

• Et hus i skoven

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Mødet med det ikkeeksisterende i naturen. Dyr og genstande vokser sammen.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvad er naturligt i naturen?
- Kan genstande være naturlige og dyr være unaturlige?

- **Vejrudsigt**

Type: Filosofisk billedsamtale med brug af billedkort.

Fokus: Mødet med det ikkeeksisterende i naturen. Vejr og naturfænomener på en ny måde.

Filosofiske spørgsmål:

- Kan vejret være unaturligt?
- Hvad er et godt vejr?

6 Naturopfindelser

Type: Filosofisk øvelse med brug af naturkort med dyr og egenskaber.

Fokus: At tænke det ikkeeksisterende i naturen med særligt fokus på dyr.

Filosofiske spørgsmål:

- Hvordan forandrer naturen sig?
- Hvad er et dyr?

7 Livet i stenalderen – fantastiske fortællinger

Type: Filosofisk øvelse med brug af fantasikort.

Fokus: At forestille sig konkrete situationer som har udfoldet sig i en anden tid, med særligt fokus på menneskets forhold til naturen.

8 Tankeleg

Type: Filosofisk øvelse med brug af tankeleg (kort).

Fokus: At forestille sig noget (endnu) ikke eksisterende, som vedrører naturen og mennesket i naturen.

9 Påstande om natur

Type: Filosofisk øvelse med brug af påstande om mennesker og dyr.

Fokus: Påstande med fokus på, om mennesker må eje dyr, må bestemme over dyr, må slå dyr ihjel. Påstandene præsenterer udsagn, der kræver refleksion og stillingtagen.

Filosofiske spørgsmål:

- Må mennesker bestemme over naturen?
- Har naturen rettigheder?

10 Dilemmaer

Type: Filosofisk øvelse med brug af dilemmaer, der præsenterer konkrete situationer.

Fokus: At vurdere og træffe beslutninger i konkrete situationer, hvor mennesket skal handle for eller imod naturen.

Filosofiske spørgsmål:

- Må mennesket bestemme over naturen?
- Må naturen bestemme over sig selv?

Tankekort

Vejledning

Tankekort

Til denne øvelse hører en æske med 4 *Tankekort* om natur: Hulen, En død fugl, Tidsmaskinen og Haven. På bagsiden af hvert billede er der en udførlig vejledning, som skal bruges til forberedelse, og hjælpespørgsmål m.m., som bruges sammen med børnene. Find kortet som du vil bruge og læs teksten på bagsiden, før I går i gang.

Formål

Med *Tankekortet* lægges der op til at filosofere med børn. Her er det vigtigt at skabe rum for børnenes umiddelbare undren, ligesom det er vigtigt at undersøge det valgte tema ved at gå i dybden med forskellige, filosofiske spørgsmål.

Billeder udtrykker ofte noget væsentligt om et filosofisk tema, og kan således fungere som *tankevækker*, når man filosoferer med børn. I filosofiske billedsamtaler er det vigtigt at veksle mellem det, som billedet udtrykker på den ene side og børnenes egne erfaringer og fortællinger på den anden side. Samtidig skal samtalen også bevæge sig op på et alment plan, hvor man undersøger, hvad temaet kan siges at være på tværs af forskellige erfaringer og hverdagsfortællinger. Det er disse tre perspektiver, som understøttes med hjælpespørgsmålene.

I filosofi med børn skal billeder først og fremmest inddrages for at vække undren og inspirere til nye eller mere nuancerede tanker hos børnene. Det gælder derfor ikke om at nå frem til en særlig tydning eller analyse af billedet, men derimod om at undersøge det valgte tema.

Arbejdsgang

Lad børnene stå eller sidde i en cirkel, så de kan se *Tankekortets* forside. Gennemfør en filosofisk billedsamtale med fokus på temaet *natur*.

1. Samtalen kan indledes med en undringsfase, hvor børnene beskriver, hvad de ser på billedet. Her skal de sætte ord på, hvad der helt umiddelbart griber dem og vækker undren.
2. Fortæl derefter børnene, hvad billedet forestiller (jf. afsnittet "Om tegningen" på bagsiden af *Tankekortet*). Fortæl dem også, at billedet handler om natur. Spørg børnene om, på hvilken måde de tænker, at billedet viser noget om *natur*.
3. Fortsæt nu den filosofiske billedsamtale, idet der veksles mellem, hvad billedet udtrykker og hvad børnene har af erfaringer. Spørg også til det almene, filosofiske perspektiv på temaet. Brug evt. hjælpespørgsmålene bag på hvert kort.
4. Afslut samtalen med at opsummere de tanker og spørgsmål, som har været i spil i samtalen. Spørg også børnene om de fik nye tanker ved at se på billedet.

Natur eller menneske?

Vejledning

Natur eller menneske?

Formål

Naturen er overalt omkring os, hvad enten vi er i skoven, på legepladsen eller ved stranden, men ofte har mennesker også sat spor i naturen. I øvelsen *Natur eller menneske?* skal børnene undersøge materialer fra naturen og vurdere, om materialerne er naturskabte eller menneskeskabte. Derved åbnes der for filosofisk refleksion og samtale om, hvad der kommer fra naturen og hvad der kommer fra mennesker.

Filosofiske perspektiver

Når man filosoferer over, hvad der kommer fra naturen og hvad der kommer fra mennesker, vil man ofte opleve, at mennesker og natur hænger tæt sammen.

De materialer, vi finder i naturen, er nemlig ikke altid kun skabt af naturen selv. Finder man fx en ispind eller et stykke glas, kan man sige, at det kommer fra naturen, fordi ispinde fremstilles af træ og glas fremstilles af sten. Men ispinde og glas kommer også fra mennesker, fordi de er forarbejdet af mennesker.

Omvendt vil nogle af de materialer, som vi forstår som naturskabte, fx en fuglerede eller et edderkoppespind, ofte være placeret på steder, som er skabte af mennesker, fx under et hustag.

Ved at undersøge konkrete materialer fundet i naturen, kan man se nærmere på, hvad der har skabt materialerne og dermed se på menneskets forbundethed med naturen.

Arbejdsgang

Øvelsen *Natur eller menneske?* kan gennemføres både indenfor og udenfor, fx på legepladsen eller i skoven. I øvelsen skal børnene placere forskellige materialer fundet i naturen på en linje alt efter, hvor meget de er naturskabte og hvor meget de er menneskeskabte.

Øvelsen kan gennemføres med børn i både større og mindre grupper.

Skabt af natur

Skabt af mennesker

Figur 1. Natur-menneske-linje

Materialer

Natur-menneske-linje: I øvelsen skal der etableres en *natur-menneske-linje*, dvs. en linje på gulvet eller jorden, hvor den ene ende indikerer, at noget kommer fra naturen, mens den anden ende indikerer, at noget er skabt af mennesker (jf. figur 1). Hvis øvelsen gennemføres indendørs, kan linjen etableres ved hjælp af tape eller kridt. Gennemføres øvelsen udenfor kan linjen laves af en snor eller gren.

Materialer fundet i naturen: I øvelsen skal der bruges *materialer, som er fundet i naturen*, men som gerne må komme fra både naturen selv og fra mennesker. Fx blade, bær, grene, mos, sten, sand, vand, jord, græs, frugter, bark, grankogler, uldtotter, ispinde, plasticposer, søm, reb, papkrus osv.

Øvelsen: Natur eller menneske?

Natur eller menneske? kan enten gennemføres udendørs, fx i en skov eller et sted, hvor der er mange naturmaterialer, eller indendørs.

Lav *natur-menneske-linjen* og fortæl børnene, at der i den ene ende af linjen skal placeres de materialer, som kommer fra naturen og i den anden ende skal placeres det, som er skabt af mennesker.

Bed børnene gå på jagt efter materialer, som de kan finde i naturen. Det kan både være naturskabte materialer, fx kviste, blomster, sten, og menneskeskabte materialer, fx affald, glas, ispinde. Når børnene har fundet 1-2 materialer hver, skal de lægge dem på linjen. Lad børnene begrunde deres placeringer.

Gennemfør derefter en filosofisk samtale med udgangspunkt i de materialer, som børnene har fundet og placeret. Brug evt. *hjælpe spørgsmålne*.

Afslut øvelsen ved at spørge børnene, om der findes materialer, som ikke kommer fra hverken natur eller mennesker.

Hjælpe spørgsmål

- Hvad har I placeret på *natur-menneske-linjen*?
- Hvorfor har I placeret jeres materiale dér?
- Er materialet skabt af naturen?
- Er jeres materiale skabt af mennesker?
- Hvor har jeres materiale været før det var i naturen?
- Hvad ville der ske med jeres materiale, hvis I havde ladet det ligge i naturen?
- Hører ting, som er skabt af mennesker, hjemme i naturen?
- Må mennesker smide ting i naturen?
- Findes der noget, som godt må smides i naturen?

- Hvad bruger mennesker naturen til?
- Er der noget, som mennesker ikke må bruge naturen til?

Tips!

Øvelsen kan også gennemføres ved at bruge billeder fremfor fysiske materialer. Her kan man evt. lade børnene udklippe billeder af natur fra fx aviser og ugeblade.

Naturens værdi

Vejledning

Naturens værdi

Til denne øvelse hører æsken '*Naturens værdi*', som indeholder de kort, der skal bruges.

Formål

Naturens værdi handler om at undersøge, hvilken værdi naturen har, herunder hvad der gør nogle ting i naturen mere værdifulde end andre. Kortene viser forskellige planter og dyr, der kan forstås som mere eller mindre værdifulde afhængigt af, hvad der lægges vægt på i vurderingen.

Når man skal vurdere, hvilken værdi dyr og planter har, vil man ofte begrunde det ud fra nogle bestemte kriterier. Fx kan man overveje, om det vi ser, appellerer til vores *sanser*: Er fuglen smuk, smager brændenælden godt eller har græsset en god duft? Vi vurderer også ofte ud fra et kriterium om *brugbarhed*: Kan ægget spises, kan pinden bruges til produktion af et hus eller kan grantræet bruges som juletræ? Et tredje kriterium handler om, hvilke *følelser*, vi får skabt: Føler vi fx smerte når vi stikker os på en brombærbusk eller føler vi glæde ved smagen af brombær? Endelig kan man også begrunde værdien af dyr og planter ud fra, om det indgår i naturens eget *kredsløb*, dvs. om det kan bruges af naturen selv: Bidrager ægget fx til udklækning af nye ænder og er bien værdifuld for planterne?

Gennem øvelsen kan ovenstående kriterier komme i spil, hvilket er med til at nuancere samtalen.

Arbejdsgang

Naturens værdi kan bruges på mange måder. Fx kan der udvælges specifikke kort på forhånd eller kortene kan blandes mere tilfældigt. Kortene egner sig til brug med både børn i både større grupper eller mindre grupper.

Værdilinje

I alle variationer nedenfor skal der etableres en "værdilinje" på gulvet, som indikerer "lav værdi" i den ene ende og "høj værdi" i den anden ende. Linjen kan laves ved at sætte et stykke tape på gulvet eller lægge en snor ud.

Variation 1 – Tænk alene

Udvælg nogle kort, som skal bruges i øvelsen. Der kan fx vælges kort, som kun illustrerer planter eller kun illustrerer dyr – eller kategorierne kan blandes.

Børnene skal nu have et kort hver. Når alle børn har fået et kort, skal de på skift placere deres kort på værdilinjens på gulvet. Fortæl børnene, at deres kort skal placeres alt efter, hvor meget dyret eller planten på deres kort er værd.

Hver gang der er placeret et kort, bliver øvelsen sværere, fordi det næste kort nu skal placeres i forhold til de øvrige kort. Er et brombær fx mere værd end en brændenælde? Og hvad sker, når grantræet skal placeres i forhold til brombærret og brændenælden?

Hver gang, der er blevet placeret et kort, skal barnet fortælle, hvorfor dyret/planten har værdi. Spørg gerne ind til begrundelsen.

Når alle børn har placeret deres kort, gennemføres en filosofisk samtale. Lad børnene stå på gulvet, så de alle kan se værdilinjens, og bed dem derefter fortælle, om de er enige med hinanden. Lad gerne børnene flytte på kortene, idet de skal begrunde, hvorfor et kort skal flyttes. Måske bliver der flyttet meget på kortene, fordi børnene har forskellige begrundelser for, hvad der gør en plante eller et dyr værdifuldt. Herved oplever børnene, at der ikke er entydige svar, men at de tænker forskelligt.

Afslut samtalen ved at spørge børnene, om der er noget i naturen, som slet ikke har nogen værdi – og om der er noget, som kan siges at have meget høj værdi.

Variation 2 – Tænk sammen

Udvælg nogle kort, som skal bruges i øvelsen. Der kan fx vælges kort, som kun illustrerer planter eller kun illustrerer dyr – eller kategorierne kan blandes.

Børnene skal være sammen i små grupper med 2-4 børn i hver. Hver gruppe får udleveret en bunke med 3-5 kort. Grupperne skal nu vælge to kort, som illustrerer, hvad der har henholdsvis størst og mindst værdi af de dyr eller planter, som deres kort viser. Når alle grupper har udvalgt to kort, skal de placeres i hver sin ende af værdilinjens.

Lad børnene stå på gulvet, så de alle kan se værdilinjens. Gennemfør nu en filosofisk samtale med udgangspunkt i de kort, som grupperne har placeret i hver ende af værdilinjens. Spørg ind til, om de valgte dyr eller planter kan siges at have lige stor/lille værdi, eller om nogle har mere eller mindre værdi end andre.

Afslut samtalen ved at spørge børnene, om der findes noget i naturen, som er lige meget værd – eller om der altid vil være forskelle.

Variation 3 – Tænk og begrund

Udvælg seks kort, som skal bruges i øvelsen. Der kan fx vælges kort, som kun illustrerer planter eller kun illustrerer dyr – eller kategorierne kan blandes.

Placer nu de seks kort tilfældigt på værdilinjens. Lad børnene stå på gulvet, så de alle kan se værdilinjens. Børnene skal nu prøve at begrunde kortenes placering. Hvis fx brændenælden er

placeret, så den er mere værdifuld end brombærret, skal dette begrundes; en begrundelse kunne være, at en brændenælde er mere værd, når det gælder om at holde folk på afstand, mens brombærret vil tiltrække folk.

Afslut øvelsen ved at spørge børnene, om der er en bedre måde at placere de seks kort på. Lad derefter børnene flytte på kortene, og afslut med en filosofisk samtale om, hvad der gør, at noget fra naturen har mere værdi end andet.

Tips!

Uanset hvilken variation af *Naturens værdi*, der arbejdes med, vil det være relevant at gennemføre filosofiske samtaler undervejs. Disse samtaler handler om, hvad der gør, at naturen har værdi og hvilke begrundelser, man kan have for at tænke, at noget er mere værdifuldt end andet.

Her kan det være en hjælp at stille spørgsmål, der får børnene til at tænke mere udvidet. Spørg fx ind til, om noget har værdi, fordi det er nyttigt (dvs. kan bruges til noget), fordi det er smukt, fordi det dufter godt eller fordi det smager godt. Her kan man også overveje, om noget kun har værdi for mennesket, fx at det er nyttigt for mennesker eller om det også kan have værdi for andre, fx for dyrene.

**Er naturen
levende?**

Vejledning

Er naturen levende?

Formål

Når vi taler om naturen, taler vi ofte om den som noget levende. Men meget af det, vi finder i naturen, er ikke levende, enten fordi det aldrig har været levende eller fordi det ikke længere er levende. I øvelsen *Er naturen levende?* skal børnene undersøge om naturen og naturens materialer er levende.

Filosofiske perspektiver

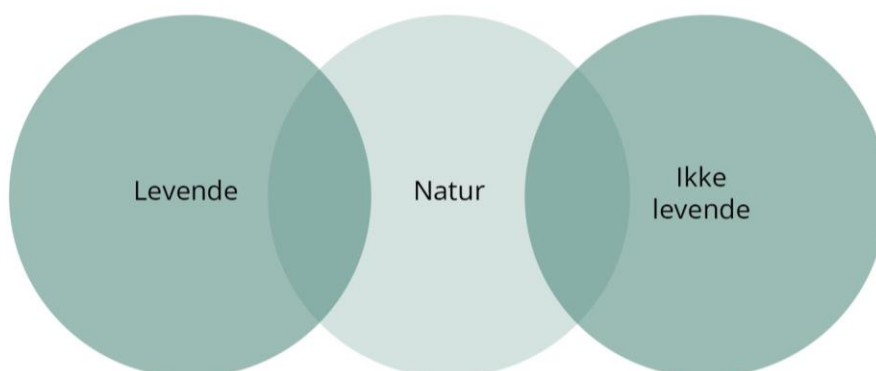
Det er en udbredt forståelse, at dyr og planter hører til i naturen. Og det er også almindeligt at forstå disse som levende, fordi de fødes eller skabes, udvikler sig og dør. Men hvis dyr og planter stadig er natur, når de dør, betyder det så, at naturen både kan være levende og ikke-levende?

Udover dyr og planter forstås ofte jord, mineraler, sten, regn, ild mm. som hørende til naturen. Disse elementer er naturskabte, de forandrer sig og de er nødvendige for naturen. Men de har ikke en livscyklus på samme måde som dyr og planter og spørgsmålet er derfor, om de er levende eller ikke-levende – og om de kan tilhøre begge kategorier?

De forskellige ting fra naturen bevæger sig på grænsen af, hvad der kan forstås som levende og ikke-levende, og ofte vil flere perspektiver optræde samtidig.

Arbejdsgang

Øvelsen *Er naturen levende?* kan gennemføres både indenfor og udenfor, fx på legepladsen eller kan gennemføres med børn i både større og mindre grupper.

Figur 1. Cirkler

Materialer

Cirkler: I øvelsen skal der laves *tre cirkler* (jf. figur 1). *Naturcirklen* skal placeres i midten, mens *levende-* og *ikke-levende-cirklerne* placeres på hver side af *naturcirklen*, så der er overlap. Hvis øvelsen gennemføres indendørs, kan cirklerne etableres ved hjælp af tape, kridt eller hulahopringe. Gennemføres øvelsen udenfor kan cirklerne laves af snor eller med kridt.

Naturmaterialer: Der skal bruges materialer, som hører hjemme i naturen. Børnene skal selv finde naturmaterialerne, fx blade, bær, grene, mos, sten, sand, vand, jord, græs, frugter, bark, grankogler, uldtotter. Døde smådyr som fx insekter, biller, edderkopper og snegle samt visne, døde eller ødelagte plantedele som halve blade eller en rod uden stamme, vil også være relevante at bruge.

Øvrige materialer: Afhængigt af hvilke materialer børnene har fundet i naturen, kan det være nødvendigt at supplere med flere materialer. Fx skind, pels, fjer, forarbejdede sten.

Øvelsen: Er naturen levende?

Er naturen levende? kan enten gennemføres udendørs, fx i skoven eller et sted, hvor der er mange naturmaterialer, eller indendørs.

Lav en *naturcirkel* (den midterste cirkel i figur 1) og fortæl børnene, at der i cirklen skal placeres materialer, som er natur.

Lad børnene gå på jagt efter naturmaterialer, dvs. materialer som skal placeres i cirklen. Når børnene har fundet 1-2 naturmaterialer hver, skal de lægge dem i cirklen. Lad børnene fortælle, hvorfor deres materialer er natur. Supplér evt. med flere materialer, som børnene kan forholde sig til og placere, jf. *Øvrige materialer*. Disse materialer kan være med til at nuancere samtalen.

Lav nu yderligere to cirkler – en *levende cirkel* og en *ikke-levende cirkel*. Cirklerne skal placeres på hver side af *naturcirklen*, men således at der bliver et overlap i hver side (jf. figur 1).

Nu skal børnene overveje, om de naturmaterialer, som ligger i den midterste cirkel, skal flyttes ind i levende-cirklen eller i ikke-levende-cirklen. Undervejs skal børnene begrunde, hvorfor materialerne skal flyttes. Gennemfør en filosofisk samtale med udgangspunkt i de tre cirkler og naturmaterialerne. Brug evt. *hjælpe spørgsmålne*.

Afslut øvelsen ved at spørge børnene, om de kan komme i tanke om noget fra naturen, som både er levende eller ikke-levende.

Hjælpe spørgsmål

- Hvilke materialer har I placeret i *naturcirklen*?
- Hvorfor kan man kalde jeres materialer for natur?

- Er der nogle af materialerne, som ikke er natur?
- Er der nogle af materialerne, som er mere natur end andre?
- Skal jeres naturmaterialer ligge i levende- eller ikke-levende-cirklen?
- Hvad gør jeres materialer levende?
- Er noget levende, fordi det vokser?
- Er noget levende, fordi det forandrer sig?
- Er noget levende, fordi det kan bevæge sig?
- Hvad betyder det, at noget ikke er levende?
- Kan noget starte med at være levende og senere blive ikke-levende?
- Kan noget starte med at være ikke-levende og senere blive levende?

Tips!

Øvelsen kan også gennemføres ved at bruge billeder fremfor naturmaterialer. Her kan man evt. lade børnene udklippe billeder fra fx aviser og ugeblade, der illustrerer noget fra naturen.

Undrekort

Vejledning

Undrekort om Natur

Til denne øvelse hører en æske med 4 *Undrekort* om natur: Myreliv, Babytræet, Et hus i skoven og Vejrudsigt. På bagsiden af hvert billede er der en udførlig vejledning, som skal bruges til forberedelse, og hjælpespørgsmål m.m., der bruges sammen med børnene. Find kortet som du vil bruge og læs teksten på bagsiden, før I går i gang.

Formål

Når man ser eller oplever noget, som er anderledes end det, man kender, vil man ofte opleve en form for undren. At undre sig betyder, at man bliver grebet af noget, som man ikke umiddelbart kan begribe eller forstå – men som man alligevel prøver at forstå.

Man siger, at filosofi begynder med undren. For undren fører nemlig spørgsmål med sig. Gennem spørgsmål kan man undersøge verden, søge efter svar og måske nå frem til forståelse og indsigt.

Ofte undrer vi os over fænomener, som viser sig i vores omverden. Det kan være fænomener i naturen, i kunsten eller i hverdagslivet. Selvom vi undrer os hver især, er vores undren ofte knyttet til erfaringer, der er genkendelige for andre.

Billeder er menneskeskabte udtryk, som ofte rummer mange uforståelige elementer. Samtidig skaber billeder mulighed for fælles undren, da mange børn kan kigge på billedet på samme tid. Selvom børnene hver især undrer sig over forskellige elementer i et billede, vil der også være en fælles optagethed af noget i billedet.

Billeder og filosofisk samtale

Billeder udtrykker ofte noget væsentligt om et filosofisk tema, og kan således fungere som *tankevækker*, når man filosoferer med børn.

I filosofiske billedsamtaler er det vigtigt at veksle mellem det, som billedet udtrykker på den ene side og børnenes egne erfaringer og fortællinger på den anden side. Samtidig skal samtalen også bevæge sig op på et alment plan, hvor man undersøger, hvad temaet kan siges at være på tværs af forskellige erfaringer og hverdagsfortællinger. Det er disse tre perspektiver, som understøttes med hjælpespørgsmålene.

I filosofi med børn skal billeder først og fremmest inddrages for at vække undren og inspirere til nye eller mere nuancerede tanker hos børnene. Det gælder derfor ikke om at nå frem til en særlig tydning eller analyse af billedet, men derimod om at undersøge det valgte tema.

Arbejdsgang

Lad børnene stå eller sidde i en cirkel, så de kan se Undrekortets forside. Gennemfør en filosofisk billedsamtale med fokus på temaet *natur*.

1. Samtalen kan indledes med en undringsfase, hvor børnene beskriver, hvad de ser på billedet. Her skal de sætte ord på, hvad der helt umiddelbart griber dem og vækker undren.
2. Fortæl derefter børnene, hvad billedet forestiller (jf. afsnittet "Om tegningen" på bagsiden af *Undrekortet*). Fortæl dem også, at billedet handler om natur. Spørg børnene om, på hvilken måde de tænker, at billedet viser noget om *natur*.
3. Fortsæt nu den filosofiske billedsamtale, idet der veksles mellem, hvad billedet udtrykker og hvad børnene har af erfaringer. Spørg også til det almene, filosofiske perspektiv på temaet. Brug evt. hjælpespørgsmålene bag på hvert kort.
4. Afslut samtalen med at opsummere de tanker og spørgsmål, som har været i spil i samtalen. Spørg også børnene om de fik nye tanker ved at se på billedet.

Naturopfindelser

Vejledning

Naturopfindelser

Naturkort til udprint i slutningen af dette afsnit.

Formål

Naturopfindelser handler om at bruge sin fantasi og lege med elementer fra naturen på en måde, som overskrider virkeligheden. Derved skabes der rum for, at nye tanker og ideer kan opstå, og børn får blik for, at verden og naturen omkring os hele tiden forandrer sig – både af sig selv og som følge af menneskets indblanding.

Naturkortene præsenterer to kategorier fra naturen, dels en kategori med eksisterende dyr, dels en kategori med egenskaber, der knytter sig til forskellige levende væsener.

Filosofiske perspektiver

Når man leger med at kombinere elementer fra virkeligheden på nye måder, inspireres man til at bruge sin fantasi og forestillingsevne. At kunne forestille sig noget, som ikke findes, er vigtigt, når man vil forstå, hvordan verden bliver til og forandrer sig. Samtidig er det en vigtig tilgang, der er med til at fastholde åbenheden overfor det, der er anderledes end det velkendte.

Arbejdsgang

Naturopfindelser kan bruges på mange måder. I begge variationer nedenfor arbejdes der med at sammensætte to kort – ét fra hver kategori – hvorved der fremkommer et dyr med en særlig egenskab, fx en "Pigget Ko" eller en "Øre-Fisk". Herved 'opfindes' der et nyt dyr.

Kortene kan bruges med børn i både større og mindre grupper.

Materialer

Naturkort:

I begge variationer nedenfor skal *naturkortene* bruges som fysiske kort. Print derfor kortene og brug evt. to forskellige farver papir, så kortene let kan holdes adskilt i to bunker.

Øvrige materialer:

Variation 1: Papir, blyanter samt farveblyanter el. kridt.

Variation 2: Enten legoklodser, modellervoks eller ispinde samt evt. lim og maling.

Variation 1 – Tegn et nyt dyr

Lad børnene sidde rundt om et bord med papir, blyanter og farver til rådighed. På midten af bordet placeres nu de to kategorier af *naturkort*, dvs. kort med DYR og kort med EGENSKABER. Børnene skal på skift trække et kort fra hver bunke. Når et barn har trukket to kort, læses kortene højt, hvorved et ”nyt” dyr opstår. Når alle børn har trukket 2 *naturkort* og derved fået et nyt dyr, skal de tegne deres dyr.

Hvis det er svært at komme i gang med at tegne, kan der indledes med en fælles samtale om, hvad det er for nogle dyr, der skal tegnes, og hvad der forstås ved de forskellige egenskaber. Det er vigtigt, at børnene også får lov at udvikle deres dyr, mens de tegner og derved fastholder nysgerrigheden og åbenheden omkring deres ”nye” dyr.

Øvelsen afsluttes ved, at børnene præsenterer deres tegninger for hinanden og fortæller om deres nye dyr. Gennemfør en filosofisk samtale med udgangspunkt i børnenes tegninger. Brug evt. *hjælpe spørgsmålne*.

Variation 2 – Byg et nyt dyr

Vælg hvilke materialer, der skal bruges i øvelsen. Nogle materialer giver mulighed for, at børnene kan lave om på deres byggeri undervejs (fx modellervoks), mens andre kræver større overblik fra starten (fx ispinde). Ligeledes vil nogle materialer kræve længere arbejdsprocesser end andre.

I øvelsen skal børnene være sammen to og to. Lad hver gruppe trække to naturkort, ét med DYR og ét med EGENSKABER. Lad grupperne snakke sammen om, hvad det er for et nyt dyr, de skal i gang med at bygge. Stil evt. spørgsmål undervejs, hvis børnene har brug for inspiration.

Når børnene har bygget deres ”nye” dyr, laves en udstilling med dyrene. Lad børnene stå i en rundkreds, så alle kan se hinandens dyr. Lad nu grupperne præsentere deres dyr, idet de skal fortælle, hvordan dyret er blevet til og hvilke tanker, de har gjort sig undervejs.

Afslut med en filosofisk samtale med udgangspunkt i børnenes nye dyr.

Brug evt. *hjælpe spørgsmålne her nedenfor*:

Hjælpe spørgsmål

- Hvilket dyr har I lavet?
- Hvad gør jeres dyr til noget særligt?
- Er dyret farligt?
- Hvad bruger jeres dyr sin særlige egenskab til?
- Findes dyret i virkeligheden?
- Burde dyret findes i virkeligheden?
- Ville I gerne møde jeres dyr i virkeligheden?

- Hvilket af de forskellige "nye" dyr ville I helst møde?
- Er nogle dyr i verden vigtigere end andre?
- Hvilke egenskaber er vigtige for et dyr?
- Hvilke nye dyr tror I, der vil komme i fremtiden?
- Findes der dyr, som godt kan undværes?
- Hvis I selv skulle opfinde et dyr, hvad skulle det så være for et?

Tips!

De to kategorier i *naturkortene* kan udvides, så børnene selv finder på både dyr og egenskaber, som de derefter arbejder med gennem enten tegninger eller byggeri. Desuden kan man lade børnene trække to kort med egenskaber i kombination med ét dyr, hvorved børnene skal udvikle et mere komplekst dyr.

Naturkort - DYR

Fugl

Myg

Ulv

Bille

Ko

Bi

Hest

Fisk

Slange

Pindsvin

Kat

Snegl

Hund

Ræv

Egern

Naturkort - EGENSKABER

Skæg

Flyve

Pels

Uld

Tobenet

Langhalset

Øre

Talende

Kortbenet

Pigget

Grinebider

Trehovedet

Fjøllet

Vorte

Syvbenet

Livet i stenalderen – fantastiske fortællinger

Vejledning

Livet i stenalderen – fantastiske fortællinger

Fantasikort og Tegneserieskabelon til udprint i slutningen af dette afsnit.

Formål

Når man dykker ned i en særlig periode i historien som fx stenalderen, giver det anledning til at se livet og naturen med et andet blik. I øvelsen *Livet i stenalderen – fantastiske fortællinger* arbejdes der med specifikke situationer inspireret af hverdagslivet i stenalderen. Disse situationer knytter sig på forskellig måde til forholdet mellem menneske og natur.

Gennem arbejdet med øvelsen skal børnene bruge deres fantasi og forestillingsevne og dermed undersøge hverdagen i stenalderen. I øvelsen skal børnene således skifte perspektiv fra nutid til fortid.

Filosofiske perspektiver

At "rejse i tid" kræver, at man bruger sin forestillingsevne og sætter sig ind i de vilkår og omstændigheder, som er særlige for denne tid. Dette er vigtigt, når man vil forstå, hvordan verden bliver til og forandrer sig, og hvordan noget dermed kan være anderledes end det er.

Fantasikortene inviterer til at arbejde med de historiske situationer i stenalderen gennem fantasifulde fortællinger. Herved skabes en poetisk og legende indgang til forståelse af stenaldermenneskets liv og forhold til naturen. Dette arbejde kan efterfølgende være afsæt for en filosofisk refleksion og dialog om netop menneskets forhold til naturen.

Arbejdsgang

Uanset hvilken variation, der arbejdes med, er *Fantasikortene* udgangspunkt for børnenes fortællinger. Hvert *Fantasikort* indledes med sætningen *Forestil dig, at du lever i stenalderen*. Dette udgør rammen om de fantasifortællinger, som børnene efterfølgende skal digte.

Kortene kan bruges med børn i både større og mindre grupper.

Materialer

Fantasikort: I begge varianter af øvelsen skal *Fantasikortene* bruges som fysiske kort. Print derfor kortene.

Øvrige materialer:

Variation 2: *Tegneserieskabelon* (printes, gerne på A3), blyanter, evt. farveblyanter eller kridt.

Variation 1 – Fortæl sammen

Børnene skal to og to fortælle en historie med udgangspunkt i et *Fantasikort*.

Placer *Fantasikortene* i en bunke, så alle børn kan se dem. Én gruppe trækker et kort, som læses højt. Start evt. med at forklare betydningen af fagudtryk på kortene, fx kronhjort, bille og arrig.

Når børnene har forstået kortet, gentages processen indtil alle grupper har fået et *Fantasikort*. Derefter skal hver gruppe digte en historie, der besvarer deres *Fantasikort*. Når børnene er klar, fortæller de deres historie for hinanden. Lad gerne børnene stille spørgsmål til hinanden undervejs, så historierne bliver længere og mere komplekse. Snak med børnene om, hvordan det er at leve på en måde, hvor der hverken er elektronik eller butikker, og hvor mennesket er tæt knyttet til naturen.

På baggrund af børnenes fantasifortællinger gennemføres nu en filosofisk samtale om menneskets forhold til naturen. Brug evt. *hjælpe spørgsmålne* i dette afsnit.

Afrund øvelsen med at spørge børnene om, hvilken af de forskellige situationer fra *Fantasikortene*, de helst vil opleve.

Variation 2 – Lav en tegneserie

Børnene skal lave en tegneserie med udgangspunkt i et *Fantasikort*.

Udlevér en *tegneserieskabelon* til alle børn og forklar, at der i de tre rammer skal tegnes det, der sker før, under og efter situationen på *Fantasikortet*. Udlevér derefter et *Fantasikort* til børnene, enten det samme kort til alle eller forskellige kort.

Forklar evt. betydningen af fagudtryk på kortene, fx kronhjort, bille, arrig.

Udlevér blyanter og evt. farver til børnene og lad dem derefter gå i gang med deres tegninger. Nogle børn vil måske starte med at tegne i den midterste ramme, mens andre starter med den første eller sidste. Sørg for at der er stille, mens børnene tegner, så de får mulighed for at fordybe sig i deres arbejde.

Når alle børn har lavet en tegneserie, kan de evt. finde på en titel, som skrives på tegningen. Efterfølgende hænges tegneserierne op på en væg, så børnene kan se hinandens tegninger. Lad nu børnene præsentere deres tegneserier og de tanker, de har gjort sig med udgangspunkt i *Fantasikortet*. Snak derefter med børnene om, hvordan det er at leve på en måde, hvor der hverken er elektronik eller butikker, og hvor mennesket er tæt knyttet til naturen.

På baggrund af børnenes fantasifortællinger gennemføres nu en filosofisk samtale om menneskets forhold til naturen. Brug evt. *hjælpe spørgsmålne*.

Afrund med at spørge børnene om, hvilken af de forskellige situationer fra *Fantasikortene*, de helst vil undgå.

Hjælpe spørgsmål

- Bestemmer mennesket over naturen?
- Må mennesker bruge naturen som de vil?
- Kan mennesker leve uden natur?
- Kan naturen leve uden mennesker?
- Må naturen bestemme over mennesker?
- Har naturen rettigheder?
- Har naturen sprog?
- Er naturen levende?
- Er mennesker natur?
- Er mennesker andet end natur?

Tips!

Fantasikortene kan udvides, så børnene selv finder på nye oplæg til fantastiske historier, som de derefter skal arbejde med i øvelsen.

Fantasikort

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang du skød en kronhjort

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang din hule var fyldt med myrer

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang du kun levede af biller

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang du blev angrebet af et viltsvin

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang du stjal æg fra en arrig fugl

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang der gik ild i din hule

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang der blev oversvømmelse i skoven

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang du skulle spise en mammut

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang du ikke kunne finde mad

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang du fandt et kæmpestort æg

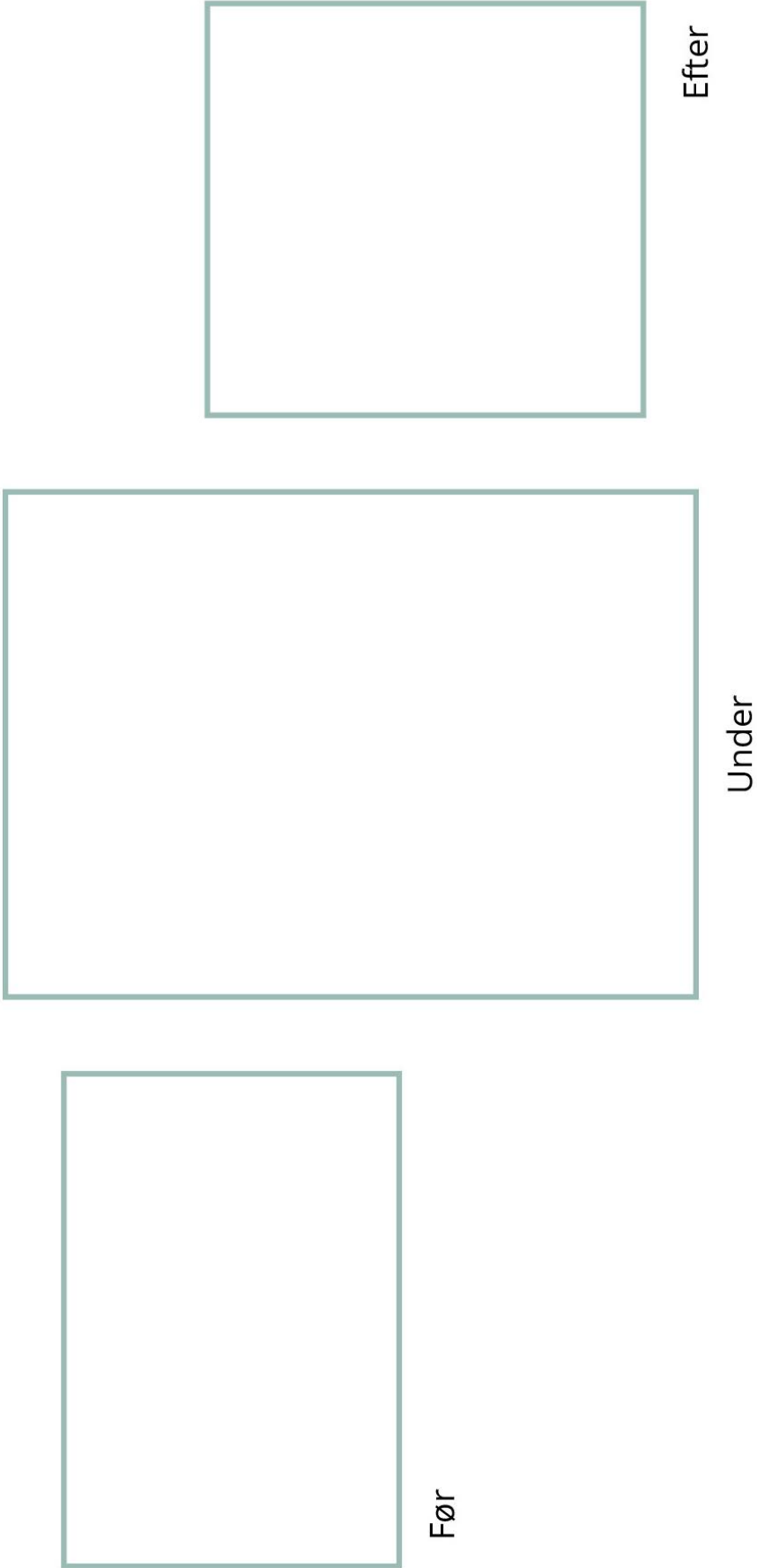
Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang dit tøj blev spist af sultne ulve

Forestil dig du lever i stenalderen.

Fortæl den **fantastiske** historie
om dengang ??

Tegneserieskabelon

Tankeleg

Vejledning

Tankeleg

Til denne øvelse hører en æske *'Tankeleg'* med 30 kort.

Formål

Tankeleg har som formål at sætte gang i fantasien hos børn og voksne. Gennem kortenes oplæg udfordres deltagerne til at tænke og fortælle om det utænkelige. Ingen fortællinger er forkerte – det er kun fantasien, der sætter grænser.

Arbejdsgang

Tankeleg kan bruges på mange forskellige måder. Nedenfor præsenteres tre variationer.

Kortene egner sig både til brug med større grupper af børn, fx i forbindelse med en samling, og til mindre grupper af børn, hvor der gives mere tid til fordybelse.

Variation 1 – Fortæl

Tankeleg lægges i en bunke med bagsiden opad. Børnene sidder, så de alle kan se bunken. Ét barn starter i rollen som "fortæller". Fortælleren trækker det øverste kort fra bunken, som derefter læses højt af en voksen. Det er nu fortælleren's opgave at fortælle en historie ud fra kortets udsagn.

Når fortælleren har fortalt sin historie, er det de andre børns tur til at stille spørgsmål til historien. Barnet til højre for fortælleren stiller det første spørgsmål, som fortælleren derefter skal svare på så godt som muligt.

Der fortsættes på denne måde, indtil alle børn har stillet spørgsmål til fortælleren, eller børnene ikke kan komme i tanke om flere spørgsmål.

Herefter vælges en ny fortæller, der trækker et nyt kort – og en ny runde gennemføres.

Variation 2 – Tegn

Alle børn får udleveret et kort, som læses højt for dem. Nu skal børnene hver især tegne en historie ud fra den tankeleg, de har fået. Det er vigtigt at give god tid til denne øvelse, så børnene kan fordybe sig i tegningen og give plads til at lade tankerne flyde. Man behøver ikke være god til at tegne for at lave denne øvelse, fordi tegningen først og fremmest skal forstås som en ramme, der giver rum for, at fantasifulde tanker kan forme sig.

Lad børnene vise tegningerne til hinanden, mens de fortæller, hvad der sker på deres tegning. Lad gerne børnene supplere hinanden med nye ideer og tanker.

Variation 3 – Fortæl sammen

Børnene skal i fællesskab digte en fantasihistorie, som har udgangspunkt i et kort fra Tankeleg. Placer Tankeleg i en bunke, så alle børn kan se dem. Ét barn trækker et kort og begynder historien. Når denne har fortalt i fx ½ minut, er det næste barns tur til at digte videre på historien. Sådan fortsættes så længe det er muligt.

Når historien er færdig eller bliver for svær at digte videre på, trækkes et nyt kort fra bunken, hvorefter en ny historie påbegyndes.

Afrund med fx at spørge børnene om, hvilken af de forskellige fantasiverdener, de helst vil leve i.

Tips!

Hvad enten man skal digte en historie eller spørge ind til andres historie, kan det være en hjælp at knytte sine tanker op på nogle kategorier. Her kan modsætninger som fx god/dårlig, ufarlig/farlig, sjov/kedelig være egnede (fx "Ville det være farligt, hvis der ikke fandtes lys?"). Som voksen kan man nævne nogle af disse modsætninger for børnene, hvis de fx har svært ved at komme i gang eller måske er gået i stå.

Påstande om natur

Vejledning

Påstande om natur

Formål

Nogle udsagn betragter vi som påstande. Det gælder især udsagn, som ikke bliver begrundet og som samtidig let kan give anledning til uenighed. I *Påstande om natur* skal børnene møde forskellige påstande, som de efterfølgende skal forholde sig til og begrunde. Derved bliver påstandene til begrundede udsagn, som samtidig siger noget om, hvad børnene selv tænker.

I øvelsen møder børnene nogle påstande om natur, som findes rundt omkring og som de derfor muligvis har hørt før. Ved at arbejde med disse påstande bliver børnene bevidste om, hvad de selv tænker og med hvilke begrundelser.

Øvelsen har særligt fokus på det etiske forhold mellem menneske og dyr.

Filosofiske perspektiver

Påstandene i øvelsen er udvalgt, så de repræsenterer påstande, som allerede findes, og så de samtidig giver anledning til begrundelser både for og imod.

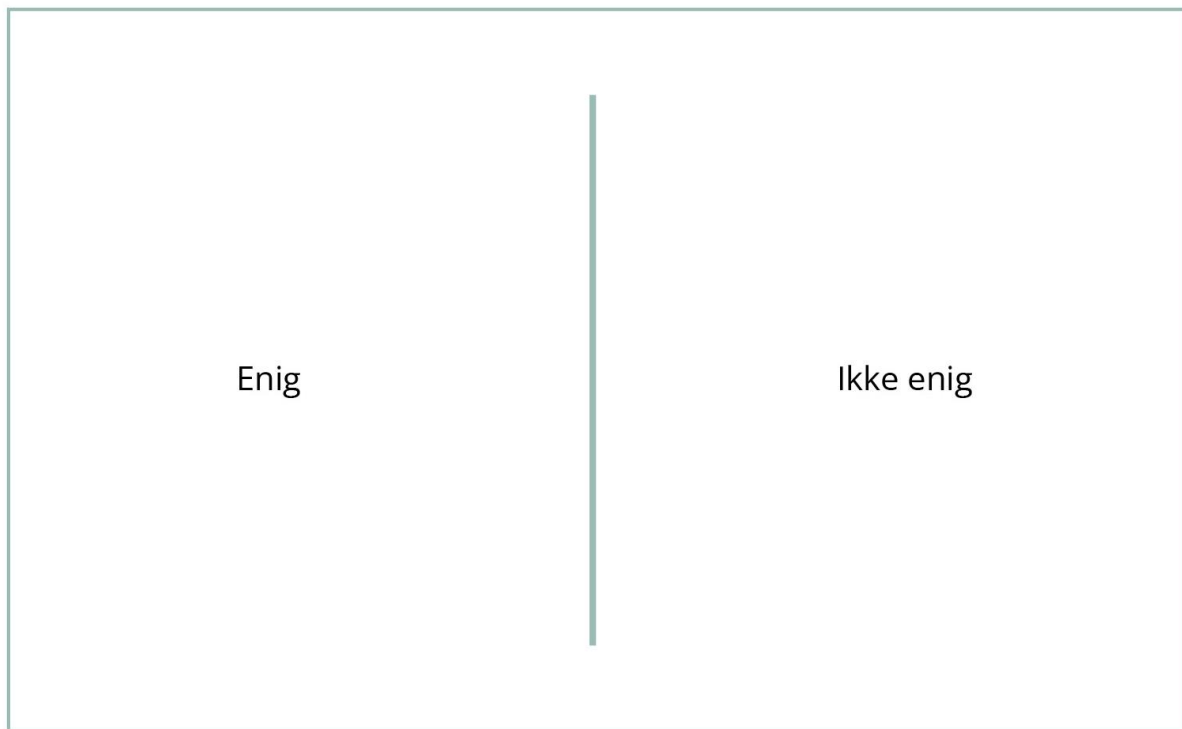
De forskellige påstande handler om menneskets forhold til dyr. Påstandene vedrører tre spørgsmål, som er relevante i forholdet mellem menneske og dyr, nemlig om mennesker må *eje* dyr, om mennesker må *bestemme* over dyr og om mennesker må *slå dyr ihjel*.

Nogle af påstandene er af almen karakter, mens andre er mere konkrete. Uanset påstandenes formuleringer kan det være relevant at børnenes begrundelser både er almene og konkrete, fx *man må ikke slå dyr ihjel, for dyr har følelser* – eller *man må ikke slå en hund ihjel, for så gør man dens ejer ked af det*.

Arbejdsgang

Øvelsen *Påstande om natur* handler om at lade børnene møde og vurdere forskellige påstande. Når de hører en påstand, skal de vurdere, om de er enige eller uenige. Børnenes vurderinger og argumenter skal efterfølgende være udgangspunkt for en filosofisk samtale om menneskets forhold til dyr.

Øvelsen kan gennemføres med børn i både større og mindre grupper.

Figur 1. Enig-uenig-linje

Materialer

Enig-uenig-linje: Der etableres en *enig-uenig-linje* på gulvet (jf. figur 1). Linjen markeres ved hjælp af kridt eller tape. De to felter på hver side af linjen indikerer vurderingerne *enig* og *uenig*.

Påstande: Øvelsen kan gennemføres med tre forskellige sæt af påstande:

- Påstande: Om mennesker må *eje* dyr.
- Påstande: Om mennesker må *bestemme* over dyr.
- Påstande: Om mennesker må *slå* dyr ihjel.

Øvelsen: Påstande om natur

Lav en *enig-uenig-linje* og fortæl børnene, at de skal placere sig i den ene side, hvis de er enige og i den anden side, hvis de er uenige i den påstand, som de hører.

Til at starte med skal børnene placere sig på linjen. Udvælg de påstande, som du vil bruge i øvelsen.

Læs den første påstand højt og bed børnene flytte sig i lokalet. De skal ikke snakke med hinanden, men selv vurdere, om de er enige eller uenige. Når alle børn har placeret sig, skal nogle af børnene begrunde, hvorfor de er enige eller uenige i påstanden. Børnene må gerne

komme med konkrete eksempler, når de skal begrunde deres tanker. Fx *Man må gerne eje en tiger, hvis man selv har fanget den, for der er jo ikke nogen, der ejer tigreren*. Hvis nogle af børnene ændrer mening undervejs, må de gerne flytte sig igen. Og hvis nogle af børnene er enige og uenige på samme tid, må de stille sig *på* linjen, idet de skal begrunde deres placering.

Gennemfør en filosofisk samtale med fokus på den tematik, som påstandene handler om.

Brug evt. *hjælpe spørgsmål* nedenfor.

Gentag øvelsen med de øvrige påstande.

Afrund øvelsen ved at spørge børnene om dyr eller mennesker er mest værdifulde.

Påstande: Om mennesker må eje dyr

- Mennesker må *eje* dyr
- Man må eje en ko, hvis man er landmand
- Man må eje en tiger, hvis man selv har fanget den
- Man må eje en hund, hvis man har lyst til det

Hjælpe spørgsmål

- Må mennesker *eje* dyr?
 - Hvad betyder det at eje noget?
 - Kan alting ejes?
 - Kan mennesker eje et dyr?
 - Hvem bestemmer, om noget må ejes?
 - Hvornår må man eje noget?
 - Kan dyr eje noget?
 - Kan dyr eje mennesker?
-

Påstande: Om mennesker må bestemme over dyr

- Mennesker må *bestemme* over dyr
- Man må lave leverpostej af en gris
- Man må bruge skindet fra en ræv som halstørklæde
- Man må holde vilde dyr i fangenskab

Hjælpe spørgsmål

- Må mennesker *bestemme* over dyr?
 - Hvad vil det sige at bestemme over nogen eller noget?
 - Bestemmer I over nogen eller noget?
 - Kan man selv vælge, hvem man vil bestemme over?
 - Kan man bestemme over alle dyr?
 - Kan dyr bestemme over mennesker?
 - Kan man undgå at bestemme over nogen?
 - Er der nogen, der bestemmer over jer?
-

Påstande: Om mennesker må slå dyr ihjel

- Mennesker må *slå dyr ihjel*
- Man må slå fluer ihjel
- Man må slå en ræv ihjel, hvis den tager ens høns
- Man må slå et rådyr ihjel, hvis man er jæger

Hjælpe spørgsmål

- Må mennesker *slå dyr ihjel*?
 - Hvornår må man slå noget ihjel?
 - Må man slå dyr ihjel, hvis dyrene er meget små?
 - Må man slå dyr ihjel, hvis dyrene truer én?
 - Må man slå dyr ihjel, hvis dyrene ødelægger ting?
 - Må man slå dyr ihjel, hvis man gerne vil spise dem?
 - Må dyr slå mennesker ihjel?
 - Bør dyr have rettigheder?
-

Tips!

Øvelsen kan evt. udvides ved at lade børnene selv finde på påstande om menneskets forhold til dyr. De nye påstande kan derefter indgå i øvelsen.

Dilemmaer om natur

Vejledning

Dilemmaer om natur

Dilemmakort til udprint i slutningen af dette afsnit.

Formål

At stå i et dilemma er noget, de fleste mennesker kender til. Et dilemma er ofte knyttet til en situation, hvor man er nødt til at foretage et valg. Det, der karakteriserer et dilemma er, at det valg, man må foretage, er forbundet med usikkerhed. Der kan være gode grunde til at vælge såvel det ene som det andet.

Dilemmaer er individuelle. Noget den ene oplever som et dilemma, kan af den anden opleves som et let valg. Et dilemma er nemlig ofte forbundet med værdier, moral og andre personlige forhold.

I øvelsen møder børnene nogle dilemmaer om natur. Nogle børn vil måske opleve, at valget er let og at der ikke er tale om et dilemma, mens andre oplever dilemmaet som svært. Ved at arbejde med dilemmaerne får børnene indsigt i, hvad der kan opleves som dilemmaer og de bliver bevidste om, hvad de selv tænker og med hvilke begrundelser.

Øvelsen har særligt fokus på menneskets valg i relation til naturen.

Filosofiske perspektiver

Dilemmaerne i øvelsen er formuleret, så de er forståelige og genkendelige for børn. Samtidig rummer dilemmaerne perspektiver, som også kan genkendes i samfundsdebatten om menneskers relation til naturen.

Dilemmaerne handler om, hvor meget man som menneske skal tænke på naturens behov og på sine egne behov. Det er vigtigt, at børnene får lov at sætte ord på deres umiddelbare tanker om dilemmaerne uden at blive irettesat moralsk. Det vigtige er at åbne samtalen, så alles perspektiver bliver hørt, også selvom man er uenig.

Arbejdsgang

Øvelsen *Dilemmaer om natur* handler om at lade børnene møde og tage stilling til forskellige dilemmaer. I øvelsen præsenteres børnene for en række dilemmaer, der handler om, hvordan de som mennesker vil handle i forskellige situationer. Børnene skal tage stilling til dilemmaerne og begrunde deres valg. Børnenes valg og argumenter skal efterfølgende være udgangspunkt for en filosofisk samtale om menneskets handlinger i naturen.

Øvelsen kan gennemføres med børn i både større og mindre grupper.

Materialer

Dilemmakort:

I begge variationer af øvelsen bruges *Dilemmakort* som fysiske kort. Print derfor kortene.

Øvrige materialer:

Variation 2. Papir, blyanter samt evt. farveblyanter el. kridt.

Variation 1 – Hvad gør du?

Lad børnene sidde i en cirkel og placér *dilemmakortene* i midten. Lad derefter et af børnene trække et dilemmakort. Læs nu kortet højt, så alle børn hører det. Barnet, der trak kortet, starter med at tage stilling og begrunde sit valg. Gennemfør derefter en filosofisk samtale med alle børn, hvor der tages udgangspunkt i dilemmaet og det argument, som barnet kom med. Brug evt. *hjælpspørgsmålene* i dette afsnit.

Processen gentages, idet det nu er næste barns tur til at trække et kort og foretage et valg.

Afrund øvelsen ved at spørge børnene om mennesker altid selv må eller kan bestemme, hvordan de vil handle.

Variation 2 – Tegn hvad der sker

I denne variation af øvelsen skal børnene tegne konsekvensen af deres valg.

Udlevér papir og blyanter samt evt. farver til børnene. Læs nu et dilemma op for børnene, og fortæl dem, at de skal tegne, hvad de forestiller sig, kommer til at ske. Afhængigt af, hvordan de vil handle i den situation, som *dilemmakortet* præsenterer, vil deres tegninger blive forskellige.

Hvis det er svært at komme i gang, kan der indledes med en samtale om den situation, som *dilemmakortet* præsenterer. Snak fx om hvem der er med i situationen, hvor det foregår henne, hvordan der mon ser ud, hvordan vejret er, hvad der kan være et argument for at handle på den ene eller anden måde.

Det er vigtigt at give god tid til denne øvelse, så børnene kan fordybe sig i tegningen og give plads til at lade tankerne flyde. Børnene må gerne snakke med hinanden undervejs.

Når børnene er færdige med tegningerne, kan de præsentere dem for hinanden. Det er vigtigt, at børnene får fortalt om deres valg i relation til det *dilemmakort*, som de har arbejdet med. Når alle børn har præsenteret deres tegninger, gennemføres en filosofisk samtale med udgangspunkt i dilemmaet og tegningerne. Brug evt. *hjælpspørgsmålene* i dette afsnit.

Afrund øvelsen ved at spørge børnene, om de selv har oplevet en situation, hvor det var svært at tage stilling.

Hjælpe spørgsmål

- Må naturen bestemme over sig selv?
- Må mennesker blande sig i det, der sker i naturen?
- Må mennesker slå dyr ihjel?
- Hvem bestemmer, om et dyr må slås ihjel?
- Må mennesker forandre naturen?
- Hvornår gør mennesker noget godt for naturen?
- Hvornår gør mennesker noget dårligt for naturen?
- Må mennesker stjæle fra naturen?
- Må mennesker låne fra naturen?
- Må man ødelægge naturen, hvis det gør nogle ting nemmere?

Tips!

Øvelsen kan evt. udvides ved at lade børnene selv finde på dilemmaer om menneskets handlinger i naturen, gerne inspireret af deres egne oplevelser og erfaringer. De nye dilemmaer kan derefter indgå i øvelsen.

Dilemmakort

Du ser en ræv, der forsøger at fange en fugl. Hvis du kaster en pind efter ræven, kan fuglen slippe fri.

Hvad gør du?

Du har set en kronhjort i skoven. Lidt efter møder du en jæger, der spørger, om du har set en kronhjort.

Hvad svarer du?

Myrerne er flyttet ind i din hule bag træet. Din mor giver dig myregift, så du kan fjerne dem.

Hvad gør du?

Du ser en rede med æg og vil gerne have et med hjem.

Hvad gør du?

Du har et stykke fedtet slikpapir i hånden. Der er ikke nogen skraldespand.

Hvad gør du?

Du går tur med din hund, som skider under en hæk. Du har ingen hundeposer med.

Hvad gør du?

Du ser nogle smukke blomster i en fremmed have. Du vil gerne give din mor en buket.

Hvad gør du?

Du ser en fugleunge, der er faldet ud af sin rede. Du har altid ønsket dig din egen fugl.

Hvad gør du?

Der kravler en stor edderkop på dit værelse. Din far siger, du skal sætte den udenfor.

Hvad gør du?

Du får penge for at fjerne noget ukrudt, men du synes ukrudtet har flotte blomster.

Hvad gør du?

Du skal til svømning og må vælge mellem at køre på cykel eller i bil.

Hvad gør du?

Du elsker pølser og får serveret en pølsemad. Pølsen kommer fra din tamme kælegris.

Hvad gør du?

Du vil gerne lege med dine to katte. De hvæser ad dig og løber deres vej.

Hvad gør du?